

4. Лєпахін В. Ікона та іконічність / В. Лєпахін. – Львів, Свічадо, 2001 – 228 с.
5. Найден О. Народна ікона Середньої Наддніпрянщини в контексті сільського культурного простору / О. Найден. – К.: ЗАТ «Книга», 2009. – 543 с.
6. Ортега-і-Гасет Х. Бунт мас [Електронний ресурс] / Х. Ортега-і-Гасет ; Перек. В.Бурггардта // Ортега-і-Гасет, Х. Вибрані твори. – К.: Основи, 1994. – (424 с.). – С. 15-139. Режим доступу: http://www.ae-lib.org.ua/texts/ortega-y-gaset__masa__ua.htm
7. Откович В.П. Народна течія в українському живопису XVII-XVIII ст. / В. Откович. – Київ, «Наукова думка», 1990. – 96 с.
8. Русин М. Фольклор: традиції та сучасність / М.Русин. – К.: Либідь, 1991. – 102 с.
9. Рыбаков Б.А. Язычество древней Руси / Б.Рыбаков. – М.: Наука, 1987. – 783 с.
10. Семчишин М. Тисяча років української культури (Історичний огляд культурного процесу) / М.Семчишин. – Нью Йорк, 1985. – 550 с.
11. Ткачов А. (протоіерей) День восьмий [Електронний ресурс] / Андрій Ткачов // Духовний дзвін. – Режим доступу: <http://www.dyhdzvin.org/index.php/chomu-mi-tak-virimo/apologetika/468-den-vosmij>
12. Україна. Хроніка розвитку / під ред. А.В. Толстоухова, В.О. Зубанова. – К.: КРІОН, 2009. – 544 с. (В 4-хх тт., Т. 2: Давні слов'яни. Київська Русь).
13. Цивьян Т. В. Дом в фольклорній моделі мира (на матеріалі балканських загадок) / Т.Цивьян // Труды по знаковым системам. – Тарту, Изд-во, Тартуского университета, 1978. – Вып. 10. – С. 65 – 85.

Olga Bogomolets

The ornament of domestic folk icon of Dnipro highland as an expression of religious traditions

This article describes originality of Dnipro highland folk home icon and found its close relationship with the way of life of the rural population, which is primarily manifested in practical communicative functions that the icon performed in the semantic space of Ukrainian house. It is emphasized conservative rural cultural space, which contributed to attract the pagan worldview inherent symbolism to art songs and folk icons of home. As a result, in the decoration of images background, clothes of the holy shown on it appeared flowers, stars, bouquets etc. Characters that are widely used in the earlier pagan period were Christian coloring without changing its functional value. It is proved that inherent in the home folk icon "poetics of peasant life" gives no grounds to consider it purely artistic rural phenomenon because it meets the needs of different segments of the Ukrainian population.

Keywords: home folk icon, rural cultural space, urban space, symbols, paganism, Christianity, the tree of life, vases, flowers, stars.

Надійшла до редакції 29.10.2015 р.

УДК 316.74

© Ганна-Марія Саппа
© Микола Саппа
(Харків)

ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ ЯК НОВИЙ НАВЧАЛЬНО-ПРАКТИЧНИЙ ПРЕДМЕТ У ШКІЛЬНІЙ ПРОГРАМІ

У статті розглянутий стан профорієнтаційної роботи в Україні та профорієнтаційні технології в роботі із школярами в деяких країнах. Вказано на ряд недоліків вітчизняної системи професійної орієнтації школярів. Зроблено пропозицію підвищити ефективність професійно-орієнтаційної роботи шляхом розробки та впровадження у шкільну програму практичного навчального предмету з професійної орієнтації школярів, який буде здійснюватися спільно із професійно-технічними та вищими навчальними закладами на їх навчальній та виробничій базі.

Ключові слова: професійна орієнтація, школярі, потреба у професійних кадрах, практичний навчальний предмет, професійно-технічні заклади, вузи.

Постановка проблеми. Актуальна для будь-якого суспільства система «освіта – професійний вибір – виробництво» у нових українських реаліях ще не склалася достатньою мірою. Ринкова економіка не лише створює сприятливі умови для вільних дій кожної людини, але і висуває жорсткі вимоги до індивідів. Це стосується комплексу знань та вмій обирати свій життєвий шлях, професію та системи професійного навчання. Вирішення проблеми підготовки молодшої людини до усвідомленого професійного вибору стає життєво необхідним. Розв'язання теоретико-методологічних і практичних питань, пов'язаних з розробкою та провадженням в дію соціальних технологій в галузі профорієнтаційної роботи, мусить сприяти тому, аби плідно функціонувала система «освіта – професійний вибір – виробництво». Успішність професійного самовизначення особистості залежить від багатьох складових, в тому числі від того, наскільки цілеспрямовано здійснюється профорієнтаційна робота, та чи дає вона відповіді на питання, які постають перед молодими людьми в їх професійному виборі.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Проблема професійної орієнтації особистості значне місце посідає в працях зарубіжних науковців: Є.Гінзберга, Д.Холланда, Д.Дьюї, Т.Капlou, Ю.Гільбуха, Д.Сьюпера. Великий досвід в галузі професійної орієнтації та професійного консультування накопичений у вітчизняній педагогіці і психології. Маються на увазі роботи, які належать Є.О. Клімову, А.Є. Голомштоку, В.В. Назімову, С.М. Чистяковій, де розкриті уявлення про виховну концепцію профорієнтації та її основні компоненти. У сучасних роботах аналогічної проблематики (Л.М. Мітіна, М.С. Пряжніков) спостерігається посилення уваги до особистісних аспектів професійного самовизначення, тактиці організації профорієнтаційної роботи. Опису основних методів профорієнтаційної роботи з учнями присвячені роботи М.М. Захарова, К.К. Платонова, Є.Р. Саруханова, С.І. Сотникової. Проблема соціальної обумовленості вибору тих чи інших професій, динаміка їх престижу, професійні інтереси та наміри вивчалися Є.І. Головахою, Д.Л. Костянтинівським, В.Г. Костюком, М.М. Траскуновою, М.Х. Тітмою, В.М. Шубкіним.

Тематика профорієнтаційної роботи з молоддю досить широко розроблена. Нагадаємо, що історія становлення та розвитку вітчизняної профорієнтації бере свій початок ще з кінця ХІХ ст., але за роки радянської влади це питання було піднесене до рівня державної політики. Профорієнтація в УРСР була спрямована переважно на підростаюче покоління, тому і позараз основною базою для її здійснення визначається загальноосвітня школа, а головний тягар організації та впровадження профорієнтації покладається на педагогічні колективи. Істотну допомогу в цьому вони отримували від спеціалістів профконсультативних пунктів, що створювалися в містах, районах, областях, а також спеціалізованих підрозділів підприємств, організацій та медичних закладів. Значну роль у вирішенні проблем трудового навчання та виховання школярів відігравали міжшкільні навчально-виробничі комбінати (МНВК), що працювали за підтримки (матеріальної, кадрової, фінансової) промислових підприємств та організацій. Підготовка школярів до вибору фаху, їх професійне становлення мали завершений цикл. Внаслідок такого підходу розширювався професійний кругозір учнів, поглиблювалися уявлення про робітничі професії, створювалися сприятливі можливості для професійних проб учнів. Однак необхідно зауважити, що завдання професійної орієнтації школярів були тісно пов'язані з їх ідейним вихованням. Важливе місце в підготовці учнів до вибору фаху займали професійна пропаганда й агітація, основна мета яких – активний вплив на вибір школярами професій, що були потрібні базовим підприємствам району, місту. Але, як і багато радянських інститутів, що трималися на правовій і політичній системах доби соціалізму, інститут профорієнтації зазнав певної руйнації, і новітній період України починається відліком нового періоду інституалізації профорієнтаційної діяльності [1].

З проголошенням незалежності країни і поступовим переходом країни до ринкової економіки, широкими колами фахівців визнається необхідність розбудови національної системи професійної орієнтації населення. У відповідності до нових економічних та правових реалій створюється необхідна законодавча та науково-методична база, а також поліпшується організаційне, фахове і ресурсне забезпечення діяльності з професійної орієнтації громадян. Таким чином, Україна стає на шлях формування соціального інституту

профорієнтації, хоча цей процес є далеко не завершеним, існує широке коло ще не вирішених питань, пов'язаних як з фінансовими, організаційними, так і суто методологічними та методичними аспектами. Сьогодні профорієнтаційна робота з молоддю в Україні в найбільш повному обсязі здійснюється підрозділами державної служби зайнятості. Окремі її елементи застосовуються в дошкільних, загальноосвітніх, професійних та вищих навчальних закладах. В дошкільних навчально-виховних закладах проводиться попереднє вибіркоче інформування малят про світ професій, їх ігрове засвоєння. Однак, профорієнтаційна робота в загальноосвітніх школах зводиться в основному до предметно-навчальної орієнтації. Її здійснюють вчителі-предметники та класні керівники. Проте ця робота в більшості шкіл провадиться лише формально.

Отже, треба зазначити що, існуюча нині система профінформації і профорієнтації, яку складають соціальні служби для молоді, загальноосвітні, професійні та вищі навчальні заклади і відповідні підрозділи державної служби зайнятості, технічно, методично та організаційно не відповідає вимогам часу і недостатньо враховує потреби держави в кадрах. Як засвідчили результати соціологічного дослідження, 38% учнів 9–11-х класів планують після закінчення школи продовжити навчання у вищих навчальних закладах, 30% – продовжити навчання в технікумах та коледжах, 21% юнаків планують служити в армії та 7% респондентів планують одразу після закінчення школи влаштуватися на роботу. Переважна більшість респондентів вирішили обрати певну професію остаточно і планують пов'язати свою діяльність з економічно-фінансовою, юридичною та медичною сферами або з мистецтвом. Серед професій старшокласники частіше обирають високооплачувані професії: економіста, юриста, менеджера, лікаря, адвоката, програміста. Скоріше за все, учнівській молоді не відомо, що ринок праці регіону вже тривалий час перенасичений такими спеціалістами. Тільки невелика частка респондентів віддає перевагу робітничим професіям [2].

На нашу думку, системі профорієнтаційної діяльності в Україні слід змінити свій вектор діяльності і, відповідно, структуру: позбутися наряду лише сервісного забезпечення молоді, яка планує своє працевлаштування, інформацією про професії, а бути націленою на заповнення тих трудових вакансій у сферах народного господарства України, які зазнають гострий «кадровий голод». **Метою роботи** є дослідження можливості підвищення ефективності професійно-орієнтаційної роботи шляхом розробки і впровадження в шкільну програму практичного навчального предмету, що сприятиме професійної орієнтації школярів.

Світовий досвід дає багато яскравих прикладів діяльності у цьому напрямі. Так профорієнтація учнівської молоді в ФРН спирається на використання комплексної профорієнтаційної технології, яка включає в себе сукупність психологічних, педагогічних та ознайомчо-практичних технологій. Профорієнтаційна робота є невід'ємною частиною навчального процесу ФРН вже багато років, їй надається велике значення з боку держави і сьогодні. Співпраця між біржами праці й школами в Німеччині була врегульована у 1971 році Постановою Конференції Міністрів Культури. Згідно з Постановою між Міністрами Культури земель і Федеральним відомством праці було узгоджено, що школа надаватиме учням основні знання про світ економіки і праці. Це завдання здійснювалося на шкільних заняттях з вибору професії. Біржі праці зобов'язувалися до співпраці з школами (вони мусили відвідувати заняття з вибору професії та брати участь у їх проведенні). Згідно до цієї Постанови профконсультанти профінформаційних центрів при біржах праці у Німеччині беруть активну участь у навчальному процесі: проводять заняття та індивідуальні консультації з учнями, пропонують їм навчальні фільми, надають необхідну літературу та інформацію про наявність робочих вакансій, проводять тестування. Окрім того, учні шкіл відвідують підприємства, щоб створити собі краще уявлення про світ праці. Саме з цією метою учні проходять виробничу практику на підприємствах [3, с. 114]. У США до вибору професії готують учнів на всіх етапах навчання в школі. В початковій школі – I–IV класи, ставлять за мету виявити індивідуальні нахили і здібності кожної дитини. Багато уваги приділяють заняттям з трудового навчання – і їм відводять по п'ять годин на тиждень. В молодшій середній школі (V–IX класи), учні вивчають самі себе – свої схильності, характер різних видів праці, основи виробництва, набувають

практичних умінь і навичок обробки різних матеріалів. Методики проведення сюжетно-рольових і ділових ігор зі школярами імітують діяльність різного фаху, а також вирішення проблемних ситуацій. А в старшій середній школі (X–XII класи), навчальний процес є диференційованим за профілями професій. Учні спочатку вивчають загальноосвітні предмети в школі, а потім працюють на підприємстві або в установі, де вони оволодівають обраною спеціальністю. Так, школяр має змогу «приміряти» до себе обрану професію, що потім полегшує вибір ним майбутнього трудового шляху [4].

Досвід передових країн доводить необхідність перебудови системи профорієнтаційної роботи в Україні з факультативного лекційно-екскурсійного ознайомлення школярів з широким спектром існуючих професій – «Введення в світ професій», на практичне придбання навичок ряду професій вже у рамках шкільної навчальної програми. На нашу думку, ефективність професійно-орієнтаційної роботи може бути значно підвищена шляхом розробки та впровадження у шкільну програму практичного учбового курсу з професійної орієнтації школярів.

Ми пропонуємо поділяти в часі первинну профорієнтаційну роботу з учнівською молоддю на три етапи: перший – початковий (пропедевтичний) (1–4 класи), другий – пізнавально-пошуковий (5–8 класи) та третій – базовий (визначальний) (9 або 9–11 класи). При цьому вважаємо за необхідне розглядати в якості основних структурних елементів (напрямів) професійної орієнтації учнівської молоді наступне: професійна освіта; професійна діагностика; професійна консультація; професійний підбір та відбір; професійне практичне ознайомлення.

Саме на третьому етапі особливого значення набуває такий напрямок професійної орієнтації учнівської молоді як професійне практичне ознайомлення. Під ним ми розуміємо ознайомлення учнів з професійно-практичною діяльністю та формування нових установок, потреб, інтересів і навичок у сфері праці, які реалізується за допомогою виробничих практик на підприємстві, занять у спеціалізованих для навчання майстернях, відвідування вузівських лабораторій та наукових гуртків.

Зараз вже існує чітка тенденція наближення шкільної освіти до потреб вузів у підготовці потенційних абітурієнтів: в школах створюються «профільні класи» з акцентами на вивчення іноземних мов, комп'ютерної підготовки тощо, при військових вузах та вузах МВС діють відповідні ліцеї. Вузи йдуть назустріч потенційним абітурієнтам: створюють наукові гуртки для школярів, підготовчі курси, де працюють висококваліфіковані викладачі, проводять «Дні відкритих дверей», «Дні науки», «Ярмарок вакансій». Завдяки цьому учні не тільки знайомляться з вузівською системою навчання та поширюють свій науковий кругозір, але й набувають деяких навичок дослідницької роботи.

Однак, наше суспільство має потребу не тільки у фахівцях з вищою освітою. У багатьох населених пунктах країни існує гостра кадрова потреба в працівниках середньої ланки – кваліфікованих будівельниках, слюсарях, автомеханіках та інш., підготовкою яких займаються установи профтехосвіти (ПТУ). Але підлітки лише віддалено знайомі з цими професіями, і вони, як показують соціологічні опитування, не є престижними у їхньому середовищі. До того ж, на відміну від вузів, ПТУ не прагнуть до встановлення ділових контактів зі школами, хоча й мають певні проблеми з набіром учнів. З іншого боку, шкільні заняття з трудової підготовки, які зазвичай зводяться до уроків з домоводства, з плетіння кошиків, шиття, в'язання тощо, роботі на давно застарілих верстатах, практично не сприяють професійній орієнтації школярів на оволодіння ними робітничих професій. Спроби інтеграції школярів у фабрично-заводську виробничу діяльність, коли старшокласники проводили один день на тиждень на заводі чи фабриці, допомагаючи в роботі виробничої бригаді, не були ефективними, бо мали ряд суттєвих недоліків. Це: невисокий педагогічний рівень викладачів; ознайомлення учнів в процесі практики лише з однією професією; проведення таких занять в старших класах, коли набір в ПТУ переважно закінчено, і у школярів вже домінувала орієнтація на вступ до вузів.

На нашу думку, ефективна профорієнтаційна робота зі школярами може бути здійснена лише шляхом введення у програму шкільного навчання окремого практичного навчального

предмету «Професійна орієнтація». Метою предмету мусить стати практичне набуття учнями первинних навичок з ряду професій (з урахуванням потреб регіону в кадрах). Практичне навчання школярів з такого курсу мусить здійснюватися спільно з усіма зацікавленими у цьому сторонами – з професійно-технічними та з вищими навчальними закладами, з безпосереднім залученням їх навчальної та виробничої бази, з використанням їх викладацьких ресурсів.

Безперечно, що організаційно таку комплексну діяльність з професійної орієнтації учнів мусить здійснювати МОН України, в структурі якого є три відповідні до цього департаменти: департамент загальної середньої та дошкільної освіти, департамент професійно-технічної освіти та департамент вищої освіти. Зазначимо, що до складу останнього входить сектор доуніверситетської освіти, а до основних завдань цього Департаменту належить, зокрема: розроблення і реалізація системи профорієнтації молоді на здобуття вищої освіти та створення і практичне впровадження програм виявлення й освітнього росту талановитої молоді. А у складі департаменту професійно-технічної освіти є окремий відділ взаємодії з соціальними партнерами та виробництвом, тобто, у підвищенні якості професійно-технічної орієнтації учнів його надійним партнерами може стати департамент загальної середньої та дошкільної освіти.

На практиці комплексна система професійної орієнтації учнів може, в залежності від умов у конкретних населених пунктах та регіонах, бути створена різним чином. Однак, на нашу думку, для школярів 7–9 класів, а може й старших класів, було би доцільно запровадити уроки трудового навчання за домовленістю на базі ПТУ (припустимо, один день занять на тиждень), змінюючи професійну спеціалізацію через певний період часу, можливо кожен чверть. При чому проводити такі заняття з учнями мусить не шкільний вчитель, а майстер – викладач виробничого навчання ПТУ. Це не тільки підвищить рівень викладання практичного курсу з профорієнтації, а й дозволить учням ознайомитися з особливостями навчання у ПТУ. Безумовно, що департаментами освіти та науки обласних держадміністрацій та міських рад мусять бути розроблені різноманітні сценарії взаємодії шкіл з професійно-технічними та їм подібними установами як у міських, так і в сільських умовах.

Зараз для старшокласників вказані департаменти щорічно проводять різноманітні конкурси та олімпіади з різних галузей знання, регіональні науково-технічні конференції довузівської молоді. Організації та проведенню цих заходів допомагають деякі факультети провідних вузів, які зацікавлені у залученні до себе підготовлених зі свого фаху абітурієнтів. У Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна за ініціативи університетської громадськості та Асоціації випускників, викладачів і друзів університету створено Навчально-демонстративний музей (центр) «Ландау-Центр», подібний науковим центрам-музеям у Сан-Франциско, Бостоні, Москві та Амстердамі. Цей приуніверситетський центр інтелектуального дозвілля має за мету популяризацію наукових знань, і представляє собою інтерактивний виставковий майданчик, де демонструються різноманітні наукові закони та явища і де відвідувачі – переважно школярі, можуть самостійно виконувати експерименти [5]. Але, на жаль, такою профорієнтаційною діяльністю охоплюється лише частка школярів – найбільш активні учні шкіл. У більшості вузів профорієнтацію замінюють на сезонні (напередодні закінчення шкільного навчання) агітаційні відвідування шкіл викладачами з інформування ними школярів про діяльність вузів. Практика показує, що ефективність інформаційно-агітаційних заходів є край низькою. З огляду на це було корисним для створення ефективної системи професійної орієнтації старшокласників перейти від поодиноких наукових гуртків для школярів у вузах з факультативним відвідуванням до створення мережі науково-навчальних центрів при вузах з різними професійними напрямками. На роботу такої мережі гуртків з обов'язковим відвідуванням їх школярами і мусило би спиратися навчання з шкільного предмету «Професійна орієнтація». Звичайно, що в таких гуртках лекційно-інформаційну діяльність слід поєднати з практичними дослідженнями у вузівських лабораторіях та на кафедрах.

На нашу думку, лише завдяки такої випробувальної початкової діяльності у різних професійних сферах молоді людиною може бути здійснене її професійне самовизначення як особистісний проект.

Висновки. Виходячи з вище наведеного, вважаємо за необхідне розробити та запровадити на національному та регіональному рівнях викладання в школах практичного навчального предмету «Професійна орієнтація», який має включати в себе професійні проби, що передбачають формування досвіду професійної діяльності з допомогою спеціально організованої, професійно спрямованої навчально-трудова пізнавальної діяльності.

Література

1. Авдєєв Л.Г. Професійна орієнтація: народження, становлення, розвиток / Л.Г. Авдєєв // Ринок праці та зайнятість населення. – 2010. – № 2. – С. 16–20.
2. Саппа Г.-М.М. Професійне самовизначення учнівської молоді як процес : емпіричний аналіз / Г.-М.М. Саппа // Український соціум: науковий журнал. – Київ, 2012. – №2 (41). – С. 41–50.
3. Дармодехин С.В. Учебная и профессиональная ориентация (опыт развитых стран) / С.В. Дармодехин // Педагогика. – 1990. – №9– 10. – С. 111–118.
4. Гриншпун С.С. Профессиональная ориентация школьников в США / С.С. Гриншпун // Педагогика. – 2005. – № 9. – С. 65–72.
5. Веб-сайт Ландау-Центру: <http://landaucentre.org/>

**Ganna-Maria Sappa
MukolaSappa**

Professional orientation as a new educational and practical subject in school programme

The state of the professional work in Ukraine and professional technologies when working with schoolchildren in some countries have been examined in the given work. It has been shown a number of drawbacks in Ukrainian system of the schoolchildren professional orientation. It has been proposed to increase the efficiency of professional-orientated work by the elaboration and introduction of practical educational course of the schoolchildren professional orientation in the school program which will be fulfilled together with professional-technical and higher educational establishments on their educational and production base.

Keywords: professional orientation, schoolchildren, need in professional staff, practical educational course, professional-technical establishments, higher educational establishments.

Надійшла до редакції 30.10.2015